

El soler

Antoni Morell, l'humanista andorrà

Robert Basart

Escriptor

Laura Casanovas

Filòloga.

Assessora lingüística
als CAA de català d'Andorra

Jordi Planellas

Il·lustrador

Parlar d'Antoni Morell és parlar d'Andorra, ja que tota la seva obra novel·lística, assagística, historiogràfica i periodística és una profunda reflexió sobre el país i la seva gent. Professor, advocat, escriptor, testimoni i responsable de la modernització institucional andorrana, amb un afany de compilador enamorat del seu poble i les seves arrels, Morell ha treballat sempre, des de la política, des de l'ensenyament, des de la investigació històrica, des de la premsa, i molt especialment amb la seva obra literària, per a Andorra.

Hem tingut la sort de trobar-lo i passar llargues estones de conversa amb ell davant un cafè amb llet a Cal Sinquede, a la plaça de les Arcades, on des de sempre ha tingut el despatx d'advocat i ara viu. La seva presència imponent, la mirada aguda i penetrant, el llibre a la butxaca de la jaqueta, el bastó i la veu plena d'una saviesa que sembla venir de molt lluny impressionen perquè, malgrat la seva immensa humilitat, "jo només he llegit molt i ja està... Soc un pobre diable, com tothom... Escric el que penso. Soc molt sensible. I no sé què més!", ens diu, som conscients d'estar compartint temps i taula amb un dels intel·lectuals –per no posar-nos dràstics i dir "l'intel·lectual"– més importants del país. Un home amb una immensa vocació moral i pedagògica, la veu de la consciència d'Andorra, un humanista cristià que no ha tingut mai por de posar el dit a la nafra i plantejar preguntes incòmodes si ha sigut pel bé del país.

La vida

Tot just una setmana després que es produís l'atac japonès a Pearl Harbor va néixer, al carrer Calaf, núm. 18, de Barcelona, al costat del mercat de Galvany, Antoni Morell i Mora. Era el diumenge 14 de desembre de 1941. Fill d'un xofer d'Alpicat i d'una cabalera andorrana, el portaren a Escàs de ben petit, quan tot just tenia uns mesos, a fi d'estalviar-li les misèries de la postguerra. Durant la infantesa, fins que a set anys s'escolaritzà als Escolapis del carrer Balmes de Barcelona, passà gairebé sis mesos l'any a Escàs. A nou anys ingressà al Seminari Menor de Tiana, on estudià humanitats durant cinc anys. Morell explica que el llatí, el grec, les matemàtiques i la física i la química eren el seu **"pa de cada dia"**. Acabats els estudis menors, continuà la seva formació al Seminari Major de Barcelona, on estudià tres anys de filosofia i quatre de teologia fins que s'ordenà diaca a 21 anys. A causa del seu tarannà progressista, penjà els hàbits i, aprofitant l'enorme formació intel·lectual que tenia i motivat pels seus grans amics Marc Vila i Elidà Amigó, se'n va anar a estudiar la carrera de filosofia i història moderna i contemporània a la Universitat de Saragossa.

Més tard vingueren uns mesos d'investigació pels arxius nacionals de Madrid, París i el Vaticà per preparar una tesi doctoral sobre Andorra i la Revolució Francesa que no acabà. L'any 1968 tingué l'oportunitat de tornar a Andorra per treballar de professor de llatí, grec, filosofia i història universal i andorrana als col·legis Sant Ermengol i Maria Janer. Ell i un grup de bons amics seus van ser els primers professors laics d'aquests col·legis. Sobre aquells anys Morell explica que quan va tornar a Andorra hi va trobar **"un niu d'escurçons on ningú semblava recordar els seus orígens"**.

L'any 1972 fou nomenat assessor pedagògic del Consell General, càrrec que compartí amb Lúdia Armengol. L'any 1973 els síndics Julià Reig i Marc Vila el nomenaren secretari general de Sindicatura. Aquell mateix any, els síndics i el conseller delegat de Qüestions Socials, Bonaventura Armengol, més conegut com el *mestre Orelleta*, decidiren

Arxiu d'Antoni Morell

endegar un procés fonamental per a Andorra, que més tard es coneixeria com a *procés d'andorranització*. Antoni Morell i Lúdia Armengol en foren assessors pedagògics. La tasca a dur a terme era senzillament colossal: preparar programes de llengua catalana, de geografia andorrana i d'història d'Andorra i les institucions andorranes. Per si tot això fos poc, sempre impulsats pel Consell General, van decidir posar en marxa l'Arxiu Nacional, la Biblioteca Nacional i l'Institut d'Estudis Andorrans, amb seus a Barcelona i Perpinyà.

Del 1973 al 1976 es matriculà per lliure a la Universitat de Barcelona i es llicencià en dret. L'any 1975, nomenat pels coprínceps Georges Pompidou i Joan Martí i Alanis, fou el primer andorrà que assistí com a observador a la conferència sobre educació organitzada per la Unesco a Ginebra. L'any 1981 el cap de Govern Òscar Ribas el nomenà secretari general del primer Govern, conjuntament amb Manel Mas Ribó. Ocuparen el càrrec fins al 12 de maig de 1984, quan el Govern dimití i ells, per dignitat personal, també ho van fer, i van renunciar així a l'estatus de funcionaris.

L'any 1981, amb la publicació de la primera novel·la, *Set lletanies de mort*, Morell entrà de ple en el món de la literatura i va fer amistat amb escriptors com Salvador Espriu, Agustí Bartra, Vicent Andrés Estellés, Miquel Martí i Pol i Pere Calders, entre d'altres.

Arxiu de Robert Basart

Un cop finalitzada la seva etapa política, del 1984 al 2011, exercí d'advocat. En paraules del mateix Morell: **"M'apassionà l'advocacia, donat que fou la síntesi perfecta de la meva vocació humanística, històrica i jurídica."**

Dels anys 2005 al 2010, nomenat pel cap de Govern Albert Pintat, exercí d'ambaixador extraordinari i plenipotenciari del Principat d'Andorra prop de la Santa Seu.

El 17 d'octubre de 2016 signà amb el Comú de la Massana el conveni de donació d'una gran part dels seus llibres i manuscrits a favor de la Biblioteca Comunal, que es convertí a partir del 9 de juliol de 2017 en la Biblioteca Comunal Antoni Morell i Mora.

Arxiu de Robert Basart

Arxiu de Robert Basart

El 28 de juny de 2019 fou nomenat membre i president de la Secció Acadèmica del Coneixement de la Societat Andorrana de Ciències.

Actualment, a 78 anys, Antoni Morell escriu articles setmanals al *Diari d'Andorra*, assessora tothom que li demana consell, treballa en les seves memòries, i està a punt de publicar un llibre d'assaig que de ben segur no deixarà indiferent ningú. Per molts anys sia!

El pensament i l'obra d'Antoni Morell

Tota l'obra d'Antoni Morell és una reflexió intensa sobre Andorra i la seva gent, sempre amb la voluntat de repensar i analitzar el país, recordar d'on ve, revisar on és i preguntar-se cap on vol i ha d'anar. Els seus assajos i articles d'opinió tenen sempre un afany clarificador, pedagògic i moral i advoquen pel diàleg, el respecte, el seny, la modèstia, la humilitat i la dignitat, tot i que no s'està mai d'expressar l'opinió de manera clara i, si cal, contundent.

Morell confessa que **“el meu país em dol”** (*Predicant en el desert*, pàg. 158) i fa una reflexió de vegades lúcida, de vegades adolorida, sobre l'espai propi que li pertoca i en el qual té les arrels. Reclama que Andorra es mantingui digna i segueixi sent ella mateixa, fermament lligada a la seva història, al seu passat, a la seva essència i a la seva gent, però alhora oberta al món. Una Andorra que sigui universal i també terra d'acollida. D'aquest objectiu, Antoni Morell en fa el sentit de la seva escriptura i de la seva vida: **“Cada dia que passa vull intentar més ser digne fill d'aquest petit i gran País que es diu Andorra. Amb dignitat senzilla, però profunda, com ho han estat i ho són molts vells andorrans”** (*Predicant en el desert*, pàg. 172).

Amb l'obra assagística i d'opinió perfila la seva idea de com hauria de ser Andorra i de com s'haurien de posicionar els andorrans davant del món. **“La dignitat o l'honor consisteixen, al meu entendre, a ser modestos; a no confondre'ls amb l'orgull; a ser petits però respectats; a ser tancats però oberts, o a l'inrevés; a servir la identitat, obrint-se al món sencer. [...] Cal ser molt andorrà, però no ser xenòfobs. Cal ser universals!”** (*Predicant en el desert*, pàg. 54).

Morell reclama que Andorra es pensi i sigui ella mateixa, sense copiar ni imitar ningú, i s'obri al món com a gran centre cultural i universitari, un país petit i segur, neutral, pacífic, des d'on es pugui començar un renaixement humanista a tot Europa. **“Andorra no té necessitat de copiar. Andorra ha de sumar, unir-se, conformar voluntats. Andorra ha de retrobar el seu passat, ha de respectar els seus orígens, les seves arrels, allò que sempre ha estat. Andorra ha de ser sempre Andorra”** (*Tastar Andorra*, pàg. 86).

En els darrers 50 anys, ningú més ha reflexionat tan llargament i tan profunda sobre què és Andorra, què va ser, què corre el perill de deixar de ser i què seria desitjable que seguíssent. Morell, que té una visió cristiana i humanista de l'existència personal i comunitària, retrata el país i la seva gent amb precisió d'entomòleg. Els seus articles responen a una actitud militant a favor de la responsabilitat social, la bondat, la modèstia i la saviesa del poble i són un degoteig constant de consciència cívica, d'interpel·lació a la reflexió, un remoure consciències, sempre amb l'objectiu de preservar la memòria del passat i l'essència pura del país, representada per la gent gran. **“A La Massana, avui com ahir, cal parlar amb els vells quan el sol escalfa. O entrar en els bars on, entre caliquenya pudent i caliquenya d'importació, cal saber preguntar i, sobretot, cal saber escoltar”** (*Notícia de La Massana*, pàg. 62-63).

El retaule andorrà

La gran importància d'Antoni Morell com a literat rau en el fet que amb la seva primera novel·la, *Set lletanies de mort*, publicada el 1981, va ser el primer autor a convertir Andorra en matèria literària, en tema i escenari novel·lístics.

Les novel·les de Morell –pensem sobretot en *Set lletanies de mort*, *Borís I rei d'Andorra* i *La neu adversa*– configuren un magnífic retaule que converteix Andorra en un espai mític, el seu Macondo particular. Com ell afirma, “tota la meua obra és Andorra i només Andorra”. Morell ha creat un univers literari a partir dels trets de la societat tradicional basada en la casa i l'hereu, el paisatge d'alta muntanya, el clima rigorós i l'economia de subsistència, però alhora amb una gran

Arxiu de Robert Basart

voluntat d'universalitat, de transcendència, d'explicar l'ànima humana a partir de l'ànima andorrana.

Les novel·les comparteixen un mateix escenari principal, que són les valls d'Andorra; un temps, que és el segle xx, i sobretot un mateix esperit de reflexió i de sensibilització, de lament, potser, o d'alarma, sobre la pèrdua irrevocable de la vida tradicional, substituïda per una suposada “nova” Andorra sense substància, sense principis, sense arrels que, girant l'esquena i ignorant el passat, perd la seva identitat i es dilueix en el no-res. Un país que, en voler-se oblidar d'ell mateix, es condemna a la desaparició.

Tota l'obra de Morell és un combat contra l'oblit. Dos de les seves obres literàries més importants prenen com a punt de partida fets històrics que van trasbalsar el “petit país” –com li agrada dir– al llarg del segle xx. La darrera condemna a mort que va ser executada a Andorra, el dia 18 d'octubre de l'any 1943, a *Set lletanies de mort*, i el fugaç regnat de Borís Skóssirev, que es va proclamar rei l'any 1934, a *Borís I, Rei d'Andorra*. L'autor explica, però, que aquests dos esdeveniments no són els protagonistes de les seves novel·les, sinó que només són com **“pedres que tires al centre d'un estany d'aigua quieta, perquè l'interessant és observar i descriure els seus efectes en la col·lectivitat, observar com al voltant de les pedres s'hi formen onades concèntriques”**. Com el poble, davant d'una situació extraordinària, es veu impel·lit a actuar, talment el cor d'una tragèdia grega.

L'escriptura és exuberant, poètica, vitalista, sensual, sovint hipnòtica, amb un vocabulari acolorit i portentós que retrata la parla andorrana, de la qual intenta “salvar els mots”, tal com recomanava el seu

bon amic Salvador Espriu. Les descripcions tenen una gran bellesa plàstica i amb dos pinzellades poden retratar de manera magistral un personatge, una atmosfera, un espai: **“Els cabells de les dones semblaven ensaïmades entortolligades, flonges, sembrades de polsim blanc. Els homes, esllomats, com talps negrosos amb el cap entapissat de teranyines”** (*Set lletanies de mort*, pàg. 69).

Morell no només vol salvar els mots andorrans (posobra, pitavola, bagaleus...), sinó que també vol salvar l'andorranitat sencera. Salvar el sentiment i el sentit de sentir-se i ser andorrà. Salvar els mots i el país. El to és poètic i elegíac, desencisat, d'una gran densitat d'emoció. Amb un rerefons entristit, que no pessimista. **“No soc pessimista, estic entristit”**, remarca. I Morell recorda. Recorda aquella vall. Tota la seva obra és una lluita constant contra l'oblit. **“Recordo avui, aquell poble petit, un xic estrangulat, i aquella vall neta i polida, àmplia, buida d'obstacles, més pobra certament, però potser més digna, més ella mateixa, menys artificial. Tan neta que semblava un gibrell de culistre ensucrat”** (*Set lletanies de mort*, pàg. 114).

Obra essencial d'Antoni Morell

AMIGÓ, ELIDÀ; MORELL, ANTONI. *693 anys després*. Andorra la Vella: Editorial Casal i Vall, 1971.

BARTOMEU, JAUME; MAS, MANEL; MORELL, ANTONI. *L'Estat Andorrà*. Barcelona: Ketres Editora, 1977.

ARMENGOL, LÍDIA; MAS, MANEL; MORELL, ANTONI. *El Consell General, 1682-1979*. Andorra la Vella: Consell General, 1979.

MORELL, ANTONI. *Set lletanies de mort*. Barcelona: Editorial Laia, 1981.

ARMENGOL, LÍDIA; MAS, MANEL; MORELL, ANTONI. *Polítar Andorrà*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació i Cultura, 1983.

MORELL, ANTONI. *Borís I, rei d'Andorra*. Barcelona: Editorial La Magrana, 1984.

MORELL, ANTONI. *Notícia de La Massana*. Andorra la Vella: Crèdit Andorrà, 1985.

MORELL, ANTONI. *Salvador Espriu i Andorra*. Andorra la Vella: Banca Reig, 1986.

MORELL, ANTONI. *Als límits de l'alba*. Andorra la Vella: Grafinter, 1987.

ARMENGOL, ANTONI [et al.]. *Manual Digest*. Andorra la Vella: Consell General, 1987.

DESCHEEMAEEKER, JACQUES; MORELL, ANTONI. *Carta Pobla d'Andorra*. Andorra la Vella: Grafinter, 1987.

MORELL, ANTONI. *Set lletanies de mort... i una altra*. La Seu d'Urgell: Trames Editorial, 1990.

MORELL, ANTONI. *L'esdevenidor assumit*. La Seu d'Urgell: Trames Editorial, 1992.

MORELL, ANTONI. *Predicant en el desert*. La Seu d'Urgell: Trames Editorial, 1992.

MORELL, ANTONI. *Tastar Andorra*. Terrassa: Matorial d'Edició, 1995.

MORELL, ANTONI. *Karen nena de la llum*. Terrassa: Matorial d'Edició, 1996.

MORELL, ANTONI. *La neu adversa*. Barcelona: Editorial Proa, 1999.

FAGET, Rolando ; MORELL, Antoni. *Otoñar- Andorra*. Andorra la Vella: Premsa Andorrana, 2002.

MORELL, ANTONI. *Andorranes i Andorrans*. Lleida: Pagès Editors, 2002

MORELL, ANTONI. *El vell i els anyells*. Andorra la Vella: Andbanc, 2004.

MORELL, ANTONI. *Andorra, avui i demà*. Andorra la Vella: Grafinter, 2005.

MORELL, ANTONI. *Memòries del fill d'un poble*. Andorra la Vella: Premsa Andorrana, 2005.

MORELL, ANTONI. *52 dies d'ocupació?: agost-octubre 1933 a Andorra*. Lleida: Pagès Editors, 2008.

MORELL, ANTONI. *El llarg caminar d'un home bo*. Andorra la Vella: Anem Editors, 2015.

MORELL, ANTONI. *Passaport sense nom: crònica sentimental, 1978-1979 i 2016*. Andorra la Vella: Anem Editors, 2016.

MORELL, ANTONI. *De la governança d'un país*. Andorra la Vella: Anem Editors, 2019 (en impremta).

Premis i reconeixements

1978 - Premi Andorra 700 anys per la transcripció de *Politar andorrà*.

1996 - El mes novembre, "Escriptor del mes" (Institució de les Lletres Catalanes).

1999 - Premi Carlemany per *La neu adversa*.

2001 - Premi Sant Miquel d'Engolasters d'assaig literari Joan Escalé i Calva per *Andorranes i andorrans*.

2001 - Ingrés a l'Ordre d'Alfons X el Savi (Joan Carles de Borbó i Borbó).

2003 - Premi Tristaina per l'article "La memoria de la tierra".

2004 - Premi de novel·la curta Manuel Cerqueda i Escaler per, *El vell i els anyells*.

2007 - Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres (Ministeri de Cultura francès).

2007 - Premi accèssit a la Nit literària andorrana per *52 Dies d'ocupació?*

2008 - Cavaller de la Gran Greu de l'Orde de Sant Gregori el Gran (Sa Santedat el Papa Benet XVI).

2012 - Premi Àgora Cultural 2011.

2019 - Membre i president de la Secció Acadèmica del Coneixement de la Societat Andorrana de Ciències (SAC).

Bibliografia consultada

- Antoni Morell. *L'escriptor del mes. Novembre 1996*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 1996.
- BASTIDA, MERITXELL. *Pròleg a Set lletanies de mort*. Barcelona: Proa, 2002.
- BASTIDA, CAROLINA [et al.]. *Llengua i literatura a Andorra i als Pirineus*. Sant Julià de Lòria: Universitat d'Andorra, 2016.
- CAMPILLO I BESSES, XAVIER. *Literatura pirinenca contemporània*. Tremp: Garsineu Edicions, 1993.
- POL SOLÉ, ANTONI. "40 anys després". A: *Revista Àgora Cultural*, Andorra la Vella, 2011.
- PORTA, ROSER; LARA, TONY. *Andorra literària. Rutes de novel·la*. Andorra la Vella: Editorial Andorra, 2018.
- UBACH, JOSEP M. "Homenatge a Antoni Morell". A: *Revista Àgora Cultural*, Andorra la Vella, 2011.
- VALLS, MIQUELA. *Andorra cap a la Literatura*. Andorra: Editorial Maià, 1992.
- VALLS, ÀLVAR. *Diccionari Enciclopèdic d'Andorra*. Andorra la Vella: Fundació Crèdit Andorrà, 2006.
- VILLATORO, VICENÇ. *Escriure Andorra*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra, 2019.